

En mærkelig oldsag fra Vorbasse

Vistnok i 1901 blev der i noget opkastet jord fra en lille høj på gårdejer Jens Mikkelsen Pedersens mark i Knorborg i Vorbasse fundet en lille sort glasplade med blå overdel. Finderen var en 13 års dreng, en broder til gårdejeren. Han solgte pladen, antagelig til en af de såkaldte »Vorbasse drenge« eller deres efterfølgere, nogle folk, der huserede over hele den sydlige halvdel af Jylland og rodede i gravhøje, der dengang ikke var fredede. Underlig modstandsløst gav landmændene dem alt for ofte lov til at grave eller overlod dem for få øre oldsager, hvis værdi de ikke havde begreb om, hvorefter opkøberne gerne solgte tingene til tyske samlere.

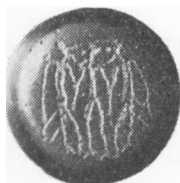
Den lille glasknaplignende genstand blev dog reddet for Danmark. Nationalmuseet købte den for 40 kr. Gennem sognepræsten, pastor Lauridsen, fik man oplyst, at der i den lille høj havde været en stensat grav, men uvist fra hvilken tid.

Glaspladen er kun 0,6 cm tyk og er 2,3 cm bred. På sin blå overflade har den tre løst indridsede menneskefigurer, åbenbart mænd, der holder hinanden i hånden. De to vender ansigtet mod den tredie, der står yderst til venstre, og sådan ses det almindeligt på andre plader, dog kan manden, de

to ser på, også være anbragt til højre. Sådant en opstilling med tre mænd ses i alt fald på de danske fund.

Yderranden af pladen er skrå, så det er muligt, den har siddet som en slags ædelsten i en indfatning på en eller anden større genstand.

Den første, man kender, og som der blev skrevet om, blev fundet på øen Als i den tyske tid. Derfra



Alsengem fra Vorbasse. $\frac{1}{2}$ størr.
Nationalmuseet fot.

fik disse stykker navnet alsengem (gemma = ædelsten, smykke). Det findes nu i et tysk museum.

Her i Danmark er der kun fundet otte. Et stykke er fundet i Vester Nebel i Brusk herred, ikke langt fra Vorbasse, desuden er der fundet et i Lem, to i Roskilde, det ene i en have, det andet nord for Frue kirke, og der er fundet endnu to på Sjælland, hvoraf det ene kom for dagen sidste sommer i Fodby præstegårds have.

I hele Europa er der fundet 60 alsengemmer, heraf en i Norge, tre i Sverrig, ti i Holland, to i Rusland i nærheden af Kiev, en i Norditalien og de øvrige i Tyskland, altså flest i Vesteuropa, og tættest i Holland ved Elbmundingen. Ifølge Skalk 1959 må man regne med, at her har de værksteder været, hvor gemmerne er fremstillet.

Der er noget gådefuldt ved dem. De er ofte fremdraget under usikre fundforhold, og man er ikke

sikker på deres datering. Heller ikke er man klar over, hvad billederne forestiller. Måske har Skalk dog bragt den rigtige tydning.

Der er ikke altid tre personer fremstillet, på udenlandske kan findes fire, ja endog kun een eller to. Men vist altid mænd. Fra mellemrummene mellem de tre personer rager undertiden et par træer op, således på stykket fra Vester Nebel, ligeledes stikker sværd eller måske grene skråt ud fra de yderste mænd.

Lærde hoveder flere steder i Europa har tumlet med alsengemmernes gåder. Nogle mener, de stammer fra omkring 300 efter Kristi fødsel, da romerne brugte glasplader af to lag glas som smykker. Men på dem var der igen billeder.

Omkring 800-900 smykkede man visse kirkelige genstande med glasplader. I Brescia i Norditalien findes et kors, smykket med en alsengem. Korset er dateret til ca. 590. Men også det er upålideligt, da gemmen sidder oven på en halvædelsten — altså sat til senere. Andre udenlandske alsengemmer sidder på relikvieskrin og hogbind. Men da »ædle stene« kan bruges gang på gang, giver de heller ikke nogen sikker datering. De to russiske lå i et kulturlag fra ca. 900-1000. I Kalmars forborg lå den ene svenske i kulturlag fra 1100 eller senere. — Det er synd, at den høj i Knorborg ikke blev udgravet på videnskabelig vis.

Alsengemmer er altså meget svære at datere. Nogle har holdt på den tidlige datering til omkring 300. Andre har under hensyntagen til de russiske villet datere dem til vikingetiden, og det har de fleste forskere vist holdt på hidtil. Skalk gør opmærksom på, at de kan være fra 7.-8. århundrede, hvis billedfremstillingen er påvirket af billeder på

visse guldrakteater. Mere sandsynlig er en anden datering, Skalk nævner, nemlig til 6.-7. århundrede. Da fremstillede Italien amuletmedailloner af Jesusbarnet og Jomfru Maria, og ovenover lyste stjerne og kors, mens de hellige tre konger kom med deres gaver. Nu er der virkelig fundet enkelte alsengemmer med stjerne og kors. De kan tydes som forbindelsesled til de kristne billeder. Men da den hedenske kunstner hverken kendte noget til Maria eller de hellige tre konger, og da amuletten skulle gøres så stærk og virkekræftig som muligt, forsvandt barnet, og Jomfru Maria blev til en mandlig person, mens stjerne og kors blev til grene og træer.

På gemmen fra Vorbasse skal Maria altså oprindelig have været forbilledet til personen længst til venstre, og de hellige tre konger til de to andre, der stadig vender ansigtet, om ikke just tilbedende, så dog hen mod den oprindelige Maria.

At de gamle germanere ved Rhinens munding virkelig — uden selv at kende Matthæusevangeliets 2. kapitel — har givet os et i sandhed mærkeligt julebillede, er der dog måske en vis sandsynlighed for.

H. K. Kristensen.

Kilder: Nationalmuseet nr. C. 10196 og venligt givne oplysninger om fundforholdene. Dagmar Selling: En ny-funnen »alsengem«, Fornvännen 1948, 166 ff. Ø[rnsnes Christensen, Mogens]: »Små mærkelige mænd«, Skalk 1959, nr. 4.